

КАЛАЧЕНКОВА К. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського
та адміністративного права
(Донецький національний університет
імені Василя Стуса)

УДК 34:(342.2:004)

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.2.1.5>**ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІДЖИТАЛ СУСПІЛЬСТВА**

Масштабні зміни в житті сучасного суспільства, викликані діджиталізацією та численні дослідження різноманітних проявів та аспектів цього процесу обумовлюють необхідність проведення дослідження щодо становлення діджитал суспільства та його співвідношення з інформаційним суспільством.

Процеси діджиталізації, розвитку та застосування інформаційних технологій, становлення і розвиток інформаційного та діджитал суспільств досліджувались вченими всього світу. Так, в статті на основі здобутків вітчизняних та зарубіжних вчених аналізуються концепції становлення інформаційного та діджитал суспільства. Проаналізовано основні складові діджитал суспільства, а саме: діджитал інститути та діджитал сферу.

Зазначено, що діджитал сфера є самостійним структурним елементом суспільства поряд із соціальною, економічною, політичною та культурною сферами, що представляє собою єдність формальних та неформальних інститутів задля задоволення потреб відповідних суб'єктів щодо інформації, знань в діджитал формі шляхом використання сучасних інформаційних технологій.

За результатами проведеного дослідження обґрунтовано, що діджитал суспільство є новим етапом постіндустріального розвитку, що характеризується використанням вже оцифрованої інформації (переведеної в діджитал формат) шляхом застосування інформаційних технологій у всіх соціальних сферах і процесах.

Запропоновано визначення категорії «діджитал суспільство» як нове сучасне суспільство, що регулює відносини суб'єктів діджитал сфери, за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій, щодо комунікації та вироблення, отримання, оброблення та розповсюдження інформації та знань. Крім того, зазначено, що розвиток діджитал суспільства визначається розвитком електронного уряду, електронної комерції, електронної комунікації.

Ключові слова: діджиталізація, діджитал (digital) суспільство, цифрове суспільство, інформаційне суспільство, сталий розвиток.

Kalachenkova K. O. Legal aspects of digital society

Large-scale changes in the life of modern society caused by digitalization and numerous studies of various manifestations and aspects of this process necessitate a study of the formation of a digital society and its relationship with the information society.

The processes of digitalization, development and application of information technologies, formation and development of information and digital societies have been studied by scholars around the world. Thus, the article analyzes the concepts of formation of the information and digital societies based on the achievements

of domestic and foreign scholars. The author analyzes the main components of digital society, namely, digital institutions and digital sphere.

It is noted that the digital sphere is an independent structural element of society along with the social, economic, political and cultural spheres, which is a unity of formal and informal institutions to meet the needs of relevant entities for information and knowledge in digital form through the use of modern information technologies.

Based on the results of the study, it is substantiated that digital society is a new stage of post-industrial development characterized by the use of already digitized information (converted into digital format) through the use of information technology in all social spheres and processes.

The author proposes to define the category of “digital society” as a new modern society which regulates the relations of subjects of the digital sphere through the use of information and communication technologies in terms of communication and production, receipt, processing and dissemination of information and knowledge. In addition, it is noted that the development of a digital society is determined by the development of e-government, e-commerce, and e-communication.

Key words: *digitalization, digital society, digital society, information society, sustainable development.*

Вступ. Однією з Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року є: «сприяння побудові миролюбного і відкритого суспільства в інтересах сталого розвитку, забезпечення доступу до правосуддя для всіх і створення ефективних, підзвітних та заснованих на широкій участі інституцій на всіх рівнях» [1]. А отже, формування діджитал суспільства є стратегічною метою розвитку України, економічна стійкість і національна безпека якої безпосередньо залежать від ступеня її конкурентоспроможності.

Питання визначення та становлення діджитал та інформаційного суспільств потребує наукового осмислення з огляду як на практичні, так і теоретичні потреби. Практичні пов'язані з вже наявними результатами діджиталізації суспільного життя, а саме, переведенням інформації в діджитал формат і використанням її за допомогою інформаційних технологій у всіх соціальних сферах і процесах. Так, діджиталізація суттєво вплинула на розвиток економіки світу, демократію країн. Суттєвих трансформації зазнають сфери культури, освіти, медицини, туризму тощо. Розвиток інформаційних технологій також призводить до змін методів наукового дослідження. Отже, діджитал технології стають частиною повсякденного життя людей.

Процеси діджиталізації, розвитку та застосування інформаційних технологій, становлення і розвиток інформаційного та діджитал суспільств знаходять теоретичне відображення в дослідженнях вчених всього світу, а саме: Д. Белл, S.J. Brennen, P. Verhoef, О. Вінник, А. Денисов, J. Kaivo-Oja, К. Калаченкова, Т. Міхайліна, В. Муравйов, В. Політанський, Д. Робертсон, Г. Сашук, D. Traşcă та інші вчені. Але темп розвитку інформаційних технологій є настільки швидким, що кожного дня з'являються нові аспекти, які потребують дослідження. Тож, обрана тема є своєчасною й актуальною.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є встановлення співвідношення понять «інформаційне суспільство» та «діджитал суспільство», а також формулювання визначення категорії «діджитал суспільство».

Результати дослідження. Першочерговим завданням, суттєвим для розв'язання наукової проблеми, є необхідність встановлення співвідношення понять «інформаційне суспільство» та «діджитал суспільство».

З одного боку, зазначені терміни відносяться до одного етапу соціальної еволюції, а саме: етапу постіндустріального розвитку і мають спільні соціальні ознаки. Проте, поява інформаційних технологій та їх вплив на всі соціальні сфери дає можливість говорити про нові етапи розвитку всередині самого постіндустріального етапу. У цьому разі терміни

«постіндустріальне» та «інформаційне» суспільства розглядаються як тотожні, а саме, як етап суспільного розвитку, якому властиве широке використання інформації в різних сферах суспільних відносин, та являє собою початковий етап постіндустріального розвитку. Як зазначає основоположник концепції постіндустріального суспільства Д. Белл, – це суспільство знань, де пріоритет віддається науковим знанням, а не інформаційній сфері загалом [2; 3]. Дещо пізніше в науковий обіг вводиться термін «інформаційне суспільство», з'являються відповідні концепції. В цей час Д. Белл обґрунтовує підстави трактувати постіндустріальне суспільство як інформаційне, наголошуючи на співпадаючому підґрунті першого і другого, що виступають як суспільства знань [4, с. 13].

Безперечно, знання й інформація мають велике значення у функціонуванні сучасного суспільства [5, с. 155], оскільки доступ до інформації є однією з умов належного функціонування громадянського суспільства [6; 7, с. 17-18]. Це зумовлює необхідність правового закріплення питань щодо розвитку інформаційного суспільства. Так, в Україні було прийнято низку нормативно-правових актів, а саме: Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [8]; Закон України «Про доступ до публічної інформації» [9]; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 травня 2013 року «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» [10] тощо.

Проте, розвиток діджиталізації не стоїть на місці, все глибше проникає у всі сфери суспільного життя. При цьому слід відмітити, що саме інформаційні технології, системи забезпечують можливість отримання необхідної інформації, а отже, є необхідною складовою сучасного життя, що призводить до зміни суспільства на діджитал суспільство. Так, digital суспільство є новим, наступним етапом постіндустріального розвитку, що характеризується використанням вже оцифрованої інформації (переведеної в digital формат) шляхом застосування інформаційних технологій у всіх соціальних сферах і процесах.

Діджитал суспільство характеризується:

- радикальним збільшенням обсягу і зміною ролі інформації та знання;
- впровадженням інформаційних технологій в усі сфери діяльності;
- оцифрованим характером, незалежно від того, чи це знання, чи інформація, чи технології;
- діджиталізація породжує відповідні суспільні відносини, структури, інститути, тощо, що дає змогу розглядати процес, що розвивається, не тільки як аспекти соціальних змін, а й як становлення суспільства на новий діджитал рівень розвитку, основними механізмами виникнення якого є діджитал інститути і діджитал сфера.

Діджитал інститути не виникають як нові інституціональні структури, вони свого роду є трансформацією класичних інститутів, що характеризуються оцифруванням відповідної інформації, використанням інформаційних технологій та алгоритмів, їх застосуванням у професійній діяльності та управлінні.

В той же час, діджитал інститути мають свої особливості реалізації. Закріплюються нові статуси та ролі, що відповідають виробництву і споживанню цифрових продуктів, тому основним інструментом стає гаджет. Крім того, поступово виробляються зразки і кодекси відповідної професійної діяльності, правила поведінки в інформаційному просторі та мережах, відбувається узагальнення знань, формується теорія та ідеологія діджиталізації життя.

Системна цілісність діджитал інститутів характеризує появу діджитал сфери, в основі якої лежить:

- суб'єкт діджитал сфери (відповідно і діджитал суспільства) – люди, групи людей та їх організації, суб'єкти господарювання, які під'єднані до відповідних комунікацій та мереж, здатні одночасно як до виробництва відомостей та знань, так і до їх споживання;
- всі сфери суспільного життя, які знаходяться під впливом розвитку діджиталізації, що дає можливість взаємодіяти одна з одною. При цьому центральне місце належить діджитал сфері, що обумовлюється її мережевою структурою та можливістю забезпечити оперативну комунікацію;

– об’єкт діджитал сфери – оцифровані знання та інформація (в тому числі, власне їх виробництво), а також комунікація за допомогою діджитал способів й алгоритмів обробки інформації з активним використанням електронних мереж;

– діджитал сфера представляє собою єдність формальних (в економіці, управлінні тощо) і неформальних інститутів (соціальні мережі як елемент повсякденності, поступово перетворюючись на спосіб буття, даючи можливість не тільки спілкування, а також пошуку різноманітної інформації, перебування в новинному потоці, самостійного навчання, отримання послуг, покупок, лікування тощо).

При цьому слід відмітити, що становлення та розвиток діджитал сфери не позбавлені проблем. Так, на практиці виникають проблеми з організацією, технікою, програмним забезпеченням, технологіями, кадрами тощо. Водночас виникнення діджитал структур потребує належного державного регулювання.

Таким чином, діджитал сфера є самостійним структурним елементом суспільства поряд із соціальною, економічною, політичною та культурною сферами, що представляє собою єдність формальних та неформальних інститутів задля задоволення потреб відповідних суб’єктів щодо інформації, знань в діджитал формі шляхом використання сучасних інформаційних технологій.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що діджитал суспільство це нове сучасне суспільство, що регулює відносини суб’єктів діджитал сфери, за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій, щодо комунікації та вироблення, отримання, оброблення та розповсюдження інформації та знань. Розвиток діджитал суспільства визначається розвитком таких складників, як: електронний уряд, електронна комерція, електронна комунікація.

Сьогодні Україні зробила перші кроки щодо правового регулювання діджитал суспільства. Крім зазначених вище нормативного-правових актів, що є основою становлення та розвитку інформаційного суспільства (гарантує свободу вираження поглядів, свободу доступу до інформації та свободу створювати інтелектуальну власність, мати гарантії щодо власності на неї), а й відповідно і діджитал суспільства як нового етапу його розвитку, в Україні прийнято спеціальне законодавство, а саме: Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 роки [11], Концепція розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації [12], Концепція розвитку електронного урядування в Україні [13]; Закони України «Про електронні комунікації» [14], «Про електронну комерцію» [15] тощо. Проте, розвиток діджиталізації не стоїть на місці, а й відповідно відбуваються певні зміни й в суспільстві. Особливих змін зазнають сфери електронної комунікації, електронної комерції, та електронний уряд.

Висновки. Сьогодні можна говорити про новий виток розвитку інформаційного суспільства, а саме – етап становлення та розвитку діджитал суспільства.

Digital суспільство характеризується наявністю складних, інтегрованих інформаційно-комунікаційних технологій та представляється як нове сучасне суспільство, що опосередковує відносини суб’єктів діджитал сфери, за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій, щодо комунікації та вироблення, отримання, оброблення та розповсюдження інформації та знань. Крім того, слід відмітити, що оскільки інформаційно-комунікаційні технології є основою поширення інформації, це призводить до прозорості та більшої залученості громадян до сфер політики, економіки, культури тощо. Таким чином, розвиток діджитал суспільства визначається розвитком електронного уряду, електронної комерції, електронної комунікації.

Список використаних джерел:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
2. Bell D. (1980). The social framework of the information society. *The Microelectronics Revolution: The Complete Guide to the New Technology and Its Impact on Society* / edited by T. Forester. Cambridge, Massachusetts: MIT Press

3. Daniel Bell – The Information Age – 1973. URL: http://www.nwlink.com/~donclark/history_knowledge/bell.html
4. Штанько В.І., Бордюгова Т.Г. Інформаційне суспільство: соціально-філософські проблеми становлення: Навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2012. 172 с.
5. Калаченкова К., Титова О. Щодо правового режиму інформації у сфері господарювання. *Економіко-правова парадигма розвитку сучасного суспільства*. 2016. № 2. С. 155–161.
6. Шемшученко Ю.С. Громадянське суспільство. Юридична енциклопедія. 1 том. К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998. С. 646–647.
7. Вінник О. Право цифрової економіки: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 350 с.
8. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9.01.2007 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/537-16#Text>
9. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 32. Ст. 314. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>
10. Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.05.2013 р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/246420577>
11. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-%D1%80#Text>
12. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації : Розпорядження Кабінету міністрів України від 3 березня 2021 р. № 167-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
13. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 20.09.2017 № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>
14. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. *Офіційний вісник України*. 2021 р. № 6. Ст. 306. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
15. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 45, ст. 410. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text>

